

Izvoz slatkovodne ribe*

Izvoz neke robe na inozemno tržište je potvrda kvalitete tog proizvoda i dokaz organiziranosti neke proizvodnje. Izvozni proizvod se potvrđuje u međunarodnoj utakmici i često oštroj konkurenciji. On odmjerava svoju kvalitetu, rentabilnost i izvoznu organiziranost s mnogim stranim proizvodima. Nema zemlje, niti nacionalnih ekonomija, koje ne žele izvoziti, da bi osigurale svoje potrebe za uvozom i potrebe za nerobno plaćanje u inozemstvu. Ovo pogotovo vrijedi u ovo naše moderno doba u kojem su međunarodna trgovina i tržište tako razvijeni, da zapravo nema izolirane nacionalne ekonomije, koja ne podliježe utjecajima i kretanjima na međunarodnom tržištu.

Izvoz slatkovodne ribe iz naše zemlje datira od prvih početaka organiziranog uzgoja ribe u ribnjacima u prvom desetljeću našeg stoljeća. Dapače, većina proizvedene ribe iz naših prvih ribnjaka Našice, Končanica i Poljana je izvezena na budimpeštansko i bečko tržište. Moglo bi se možda postaviti pitanje, da li je to pravi izvoz, pošto je u to vrijeme sve to bila jedna država — Austrougarska monarhija i jer su ribnjaci bili vlasništvo stranog, mađarskog kapitala. Mi ćemo to ipak smatrati izvozom.

Riba, uglavnom šaran, je transportirana specijalnim vagonima za prevoz žive ribe, koji se nisu mnogo razlikovali od današnjih. U životu je riba održavana cirkulacijom vode pomoću pumpe. Za pogon su upotrebljavani stari mađarski benzinski »Ganz« motor. Pratioci vagona su bili mahom Mađari — majstori iz Budimpešte. Riba se izvozila inozemnim firmama: Fischkommissions und Fischverwertungs A. G. Budimpešta, Fischhandels A. G. Beč, Fischhandels Dresden. Šarani su se izvozili još za Čehoslovačku i sitniji 0,5 — 1 kg za Poljsku u Varšavu i Lodj, preko firme Polskie tovarszistwo dla handlu i hodovly ryb. Sitni linjaci od 12—18 dkg su se izvozili u Italiju firmi Ditta Monti i Biffi et Fiffi u Aleksandriju i Leko. Šaranski mlađ je izvažan u Poljsku i Rumuniju.

Između dva rata je svake godine uoči Uskrsa održavana aukcijska prodaja riba na ribarskoj burzi u Kotbusu, kraj Berlina. Tu su se skupljali ribnjačari i ribarski trgovci iz cijele Evrope i sklapali ugovore o prodaji ribe za iduću jesenju i zimsku sezonu. Na te aukcije su dolazili i naučni radnici i predstavnici ribarskih instituta, te ugovarali servisnu stručnu službu.

Imamo, nažalost, vrlo malo podataka o izvozu ribe prije Drugog svjetskog rata. Za Ribnjačarstvo Poljanu imamo podatak da se izvoz ribe u postotku od cjelokupne proizvodnje kretao ovako:

Godina 1927.	— 94 ⁰ / ₀
1928.	— 98 ⁰ / ₀
1929.	— 91 ⁰ / ₀
1930.	— 88 ⁰ / ₀
1931.	— 82 ⁰ / ₀
1932.	— 86 ⁰ / ₀
1933.	— 68 ⁰ / ₀
1934.	— 57 ⁰ / ₀
1935.	— 50 ⁰ / ₀
1936.	— 44 ⁰ / ₀
1937.	— 35 ⁰ / ₀
1938.	— 26 ⁰ / ₀

Vidimo kako je taj izvoz stalno opadao, a vrlo naglo od 1933. godine, naime poslije dolaska Hitlera na vlast u Njemačkoj. Ta kriza u izvozu je uslovlila okretanje proizvođača prema domaćem tržištu i traženju izlaza u organizaciji trgovine i prodaji ribe, najprije za krsne slave u Srbiji, a zatim za kontinuiraniji plasman.

Prema pisanju direktora »Ribogojstva« Dmitra Kostial-Živanovića,* 1935. godine je od ukupne godišnje produkcije blizu 25.000 mtc izvoz iznosio oko 17.000 mtc ili 68⁰/₀. Glavne uvozničke zemlje za našeg šarana su: Austrija, Čehoslovačka, Njemačka i Poljska, nešto Rumunjska, a počela je i Palestina. Italija uvozi samo linjak. Skoro sve zemlje raznim metodama: kontigentima, velikim uvoznim carinama, raznim administrativnim propisima, ograničavaju naš izvoz. Traži se od vlade da se u pregovorima s vladama tih zemalja normalizira i učini stabilnim naš izvoz ribe:

1) Od Njemačke da se traži povećanje kontigenta sa 1277,50 mtc. na 2277,50, sve uz povlaštenu carinu od Rm 30 za mtc (Rm — Reichsmark).

2) Od Čehoslovačke da se traži osiguranje godišnjeg kontigenta od 4000 mtc i da briše klauzulu teritorijalnog ograničenja.

3) Od Poljske da se traži osiguranje godišnjeg kontigenta od 4000 mtc i da ukine veterinarska uvjerenja i konzularne vize.

4) Od Rumunjske da se traži osiguranje godišnjeg kontigenta od 2000 mtc i da briše prohibitivnu taksu od 12 leja po kg.

5) Od Italije da se traži da osigura godišnji kontigent od 2000 mtc i da se ukinu prelazne uvozne zabrane.

* Dmitar Kostial-Živković: Izvoz slatkovodne ribe, referat na »Ribarskim konferencijama« održanim prigodom Ribarskog sajma na Zagrebačkom Zboru 1935. godine, a štampan u publikaciji »Naši ribarstveni problemi« u izdanju Zagrebačkog Zbora, 1935.

* Referat održan na Simpoziju o akvakulturi u Zadru 9. — 11. V 1977.

Od 1935. godine ukazala se nova mogućnost za izvoz ribe u Palestinu — današnji Izrael. Veliki konkurent našem šaranu na tom tržištu je bio mađarski šaran (kao uostalom, i na ostalim tržištima, sve do današnjih dana). Izvoz šarana iz Jugoslavije je vršio Cornelius Zwilling preko Trsta do palestinske luke Haife, brodom »Galilea«. Na brodu su bili uređeni specijalni bazeni s kisik uređajem, a bili su izolirani plutom. Transport preko mora je trajao pet dana. Iz Jugoslavije je 1937. godine izvezeno 60 tona, a 1938. 11 tona. Postignuta je cijena od 6 palestinskih piastera za kilogram, što je po kalkulaciji iznosilo 5,49 dinara po ribnjak.

Izvozni kontigent za Njemačku u 1938. godini je iznosio 12.775 kg. Jedna komisija Zavoda za unapređenje spoljne trgovine — Beograd, u kojoj su bili i naši poznati ribarski stručnjaci prof. Josip Plančić i pok. dr Slavko Mužinić, je na temelju procjene produktiviteta ribnjačarstva, sačinila slijedeću raspodjelu tog izvoznog kontigenta:

Ribnjačarstvo	Procentualni udeo u produktivitetu	udeo u izvozu Q (100 kg)
Ribnjačar. Ečka	36,1	461
Našičko ribnjačarstvo	19,3	247
S. H. Gutmann	9,35	118,5
A. Burda	9,00	115
D. D. za ribogojstvo (Poljana i Končanica)	26,25	336
Ukupno	100,00	1227,5

NAŠ IZVOZ U NOVOJ JUGOSLAVIJI

Izvoz slatkovodne ribe poslije II svjetskog rata počinje već 1947. godine i iznosi 300 tona, od čega samo u Čehoslovačku 279 tona. U 1948. izvoz raste na 871 tonu, od čega u ČSSR 591 tonu, a u Austriju 220 tona. U Čehoslovačku se riba izvozila u rinfuznom stanju, očišćena od utrobe, u specijalnim vagonima sa ceradama. Takav izvoz u ČSSR je trajao samo dvije godine.

Već 1949. godine počinje izvoz na naše glavno inozemno tržište — Njemačku, i to poslijeratnu Zapadnu Njemačku. On je sa 129 tona 1949. narastao kroz 10 godina u 1959. godini na 775 t. Sve do 1971. godine, on količinski nešto opada, da bi tada iznosio 849 tona, a od tada nadalje raste. U 1975. godini on iznosi 1377 tona.

U prvim godinama izvoza u Z. Njemačku, Njemci uvode režim uvoznih kontigenata, da bi s uvozom šarana mogli dirigitirati i zaštititi svoju nisku, ali cijenjenu proizvodnju šarana. Taj režim traje sve do 1974. godine, kada se uvodi liberalizacija uvoza, ali

na poticaj i pritisak E. E. Z. (zajedničko tržište). Dugi niz godina, sve do 1964., jugoslavenski kontigent u Z. Njemačku je iznosio 1.040.000 DM. Tih godina je izvoz šarana uživao i izvoznu premiju od 20%. U 1965. godini je izvozni kontigent za Z. Njemačku povećan na 1.100.000 DM i uveden je dodatni kontigent u iznosu 200.000 DM. Iako vrijednost kontigenta novčano raste, ne raste proporcionalno i količina izvezeno ribe, jer cijene ribi, iako relativno stabilne, ipak svake godine rastu. Izvozne premije variraju, opadaju na 10%, poslije devalvacije dinara 1974. godine potpuno izostaju, da bi ponovo narasle na 2,5 i 10%. U 1974. godini dolazi do dugo najavljivane liberalizacije uvoza šarana u Z. Njemačku i EEZ, ali uz utvrđivanje minimalnih cijena, opet u svrhu zaštite domaće proizvodnje. Liberalizacija se povoljno odrazila na naš izvoz, te se u prvoj godini postiže najveće povećanje izvoza u odnosu na prethodnu, a devalvacija dinara taj povoljni momenat čini još povoljnijim.

Raspodjela pomenutih kontigenata u zemlji na izvoznike i proizvođače bila je vrlo delikatna i često vršena s mnogo potresa. Prvih godina su taj kontigent dobijali sami njemački uvoznici, a oni su sebi izabrali partnere. S početka Kornatexport, kasnije Udruženje »Kornatexport« je dobijao preko 90% kontigenta za izvoz, a ostatak beogradski Srbocoop, odnosno Centrocoop. Raspodjela na proizvođače se vršila na temelju ukupne proizvodnje ribe, a kod izvršenja je dolazilo do korekcije u odnosu na raspoloživi kvalitet i asortiman ribe. Kasnije je raspodjelu kontigenta vršila Savezna privredna komora, uglavnom, na Udruženje i Centrocoop, u omjeru 90:10, a izvoznici su taj kontigent tada djelili njemačkim uvoznicima putem ponuda.

Pored šarana, za Z. Njemačko tržište, prvih godina je jako važan izvoz linjaka, a opadanjem njegove proizvodnje i izvoza na važnosti dobija izvoz soma.

Austrijsko tržište, nekad važno za naše ribarstvo, od 1948.—1950. je povuklo dosta ribe, a onda znatno opada do 1955., pa opet raste i oscilira. Blizina ČSSR i njihove konkurencije s jeftinom ribom su smanjili naš izvoz u Austriju.

Druga njemačka država D. D. R. počinje s uvozom naših šarana 1955. godine, i to sa 104 tone, a 1964. taj izvoz dostiže 1440 tona, 1965. iznosi samo 198 tona, a onda 7 godina nema nikakvog izvoza. Ponovo počinje izvoz 1973. godine sa 117 tona i postaje vrlo interesantan. U stvari, područje današnje DDR — Drezden, Berlin, Kotbus, je naše tradicionalno tržište u Njemačkoj, samo to danas ovisi više od privrednog sistema, nego od potražnje.

Izvoz ribe u Italiju počinje već 1950. godine sa skromnih 21 tonom, a 1960. dostiže već 250 tona i to pretežno linjaka. Kako opada proizvodnja linjaka, opada i izvoz, ali umjesto linjaka počinje izvoz šarana za novi vid potrošnje — sportski ribolov u ribnjacima. Taj izvoz je to interesantniji, jer se izvoze sitni šarani, već od 40 dkg. Izvoz ribe u Italiju 1975. godine dostiže 696 tona, te tako postaje drugo naše tržište po važnosti.

Izvoz proizvoda slatkovodnog ribarstva

Godina	Šaran	Indeks	Ostale slatkovodne ribe	Rakovi	SFRJ ukupno	SRH ukupno	Udio SRH u ukupnom izvozu SFRJ u %
1947.			290	10	300	300	100,0
1948.	837		21	13	871	813	93,3
1949.	93		273	14	380	370	97,3
1950.	212	100	74	17	303	303	100,0
1951.	337		23	15	375	373	99,5
1952.	421		29	32	482	349	72,4
1953.	434		37	21	492	463	94,0
1954.	649		102	32	783	731	93,4
1955.	923		158	39	1120	957	89,2
1956.	1381		233	51	1665	1378	82,7
1957.	1333		425	51	1809	1528	84,4
1958.	1517		361	66	1944	1462	75,3
1959.	1586		375	51	2012	1669	83,0
1960.	1772	835	336	52	2160	1781	82,5
1961.	1492		316	51	1859	1506	81,0
1962.	1780		293	40	2113	1836	87,0
1963.	1744		289	26	2059	1746	85,0
1964.	2222	1048	226	23	2471	2354	95,2
1965.	903		317	15	1235	1060	85,8
1966.	718		435	19	1172	948	80,9
1967.	697		358	19	1074	931	86,7
1968.	737		285	21	1043	956	91,7
1969.	778		177	20	975	883	90,5
1970.	960		385	20	1365	1253	90,5
1971.	862	452	455	20	1337	1131	84,6
1972.	1102		434	15	1551	1370	88,3
1973.	1261		315	28	1604	1316	82,0
1974.	2114		226	33	2373	1776	74,8
1975.	3362	1585	320	25	3707	2815	75,9

Izvoz ribe u Francusku je dosta značajan, naročito od 1957. do 1975. godine, iako je i sama Francuska izvoznik.

Zadnjih par godina pojavila se Grčka kao ozbiljan kupac naših šarana ljuškaša i Poljska kao kupac nasadne ribe.

Cijelo poslijeratno vrijeme, sve do 1973. godine, SR Hrvatska sudjeluje u jugoslavenskom izvozu slatkovodne ribe sa preko 80% u količini i vrijednosti.

Organizacija izvoza u poslijeratnom periodu je vršena preko društvenih izvoznih poduzeća iz Hrvatske i Srbije. U Hrvatskoj se odmah poslije rata formira Ribnjačarska centrala, zatim Riba, Jugoriba i Kornat-export.

U Srbiji se izvozom ribe bavi najprije Srbocoop, a poslije Centrocoop. U najnovije vrijeme se pojavljuju mnogi izvoznici, kojima je izvoz ribe sasvim sporadan. Kornatexport, kao Poslovno udruženje slatkovodnog ribarstva Jugoslavije, je od svog osnivanja igrao glavnu ulogu u izvozu naše slatkovodne ribe. Međutim, bilo koji izvoznik bio, glavni teret su sno-

sili proizvođači ribe. Oni su proizvodili kvalitetnu ribu za izvoz, sortirali i transportirali, vršili predaju ribe stranom kupcu.

Transport ribe u izvozu je s početka vršen isključivo specijalnim vagonima za prevoz žive ribe. Prije rata su vagoni bili vlasništvo ribarskih firmi, a poslije rata su nacionalizirani u vlasništvo željeznice. Ona ih je najprije iznajmila, a kasnije i dala u vlasništvo ribnjačarima. Šestdesetih godina su jugoslavenska ribnjačarstva imala preko 50 specijalnih vagona. U zadnje vrijeme sve više ribnjačarstava imaju velike specijalne kamione šlepere ili s prikolicama, za prevoz ribe. Također sami kupci, iz Njemačke, a naročito iz Italije, dolaze s vlastitim specijalnim kamionima s tekućim kisikom, koji mogu utovariti preko 12 tona ribe.

Izvoz ribe je u Novoj Jugoslaviji odigrao veliku ulogu u razvoju našeg ribarstva, posebno ribnjačarstva. Izvozne cijene su bile uvijek veće od domaćih. U prvim godinama poslijeratnog izvoza one su bile čak i dvostruko veće od domaćih, a izvoz se kretao

Izvoz proizvoda slatkovodnog ribarstva po državama

Godine	SR Njemačka	DR Njemačka	Austrija	ČSSR	Italija	Belgija	Francuska	Ostale zemlje	Ukupno
1947.	—	—	9	279	—	8	—	4	300
1948.	—	—	220	591	—	8	—	52	871
1949.	129	—	228	8	—	6	—	9	380
1950.	129	—	134	—	21	4	12	3	303
1951.	330	—	7	—	24	2	12	—	375
1952.	358	—	63	—	26	5	25	5	482
1953.	445	—	—	—	19	2	16	10	492
1954.	670	—	47	—	9	2	18	37	783
1955.	721	104	168	—	54	5	31	37	1120
1956.	764	533	111	—	165	4	45	43	1665
1957.	770	610	132	—	170	4	79	44	1809
1958.	547	900	81	—	201	2	85	128	1944
1959.	775	829	83	—	230	14	70	11	2012
1960.	657	1074	27	—	250	68	44	40	2160
1961.	647	654	29	—	207	180	52	90	1859
1962.	715	1016	74	—	219	1	114	4	2113
1963.	602	1093	99	—	159	1	105	—	2059
1964.	559	1440	24	225	144	1	70	8	2471
1965.	716	198	48	—	192	1	52	28	1235
1966.	680	—	72	—	313	—	103	3	1172
1967.	695	—	23	—	266	—	89	—	1074
1968.	640	—	46	—	261	—	88	8	1043
1969.	656	—	43	—	183	—	87	6	975
1970.	744	—	28	—	358	4	222	9	1365
1971.	843	—	20	—	343	6	114	11	1337
1972.	937	—	27	—	512	18	53	4	1551
1973.	945	117	21	—	340	43	112	26	1604
1974.	1235	399	70	—	311	105	138	115	2373
1975.	1377	505	103	—	696	134	78	814*	3707

* Grčka 421 tona, Poljska 374 tone.

i do 50% od proizvodnje, naročito kod ribnjačarstava — tradicionalnih izvoznika. Važnost izvoza nije samo u povoljnijim cijenama od domaćih, ona je još više u rasterećivanju pritiska na domaće tržište u periodu najvećih zaliha i ponude ribe. Njegova važnost je, napose, u deviznom prilivu s konvertibilnog područja, čime doprinosi pozitivnoj platnoj bilanci naše zemlje. U zadnjih 10 godina od 1966. — 1975. godine, taj devizni priliv iznosi preko 200 miliona deviznih dinara.

Kakve su perspektive našeg izvoza slatkovodne ribe? U Perspektivnom planu razvoja slatkovodnog ribarstva zacrtano je skromno povećanje izvoza do 1980. godine, koje je već sada premašeno. Međutim, zabrinjava činjenica da postajemo sve nekonkurentniji na inozemnom tržištu. Domaće cijene tako brzo rastu, da ih izvozne ne stižu. Naše povećane cijene strano tržište ne prihvata. Ali cijenim, da je izvoz toliko važan, kako za naše ribarstvo, tako i za našu zajednicu, da se riješenje mora naći.

Šanse za povećanje našeg izvoza su u povećanoj proizvodnji i izvozu sporednih vrsta riba: linjaka, so-

ma, štuke, somića, amura. Šanse su i u mogućnosti izvoza prerađene ribe, naročito svježe poledene, očišćene, konfekcionirane, smrznute i dimljene ribe. Put do ostvarenja tog izvoza je dug i mukotrpan, ali je on nužan, kako je nužna i prerada ribe i njena prodaja na domaćem i inozemnom tržištu.

LITERATURA

- Dmitar Kostial-Živanović: »Izvoz slatkovodne ribe« — referat na »Ribarskim konferencijama« 1935. god. na Zagrebačkom Zboru. Publikacija »Naši ribarstveni problemi«, izdanje Zagrebačkog Zbora 1935. god.
- Dr K. Pažur: Ekonomika slatkovodnog ribarstva Jugoslavije, izd. Agrarni institut Zagreb, 1966.
- Ing. C. Bojčić: Potrošnja ribe u zemlji i mogućnost unapređenja slatkovodnog ribarstva — referat na Kongresu o proizvodnji ljudske hrane u Jugoslaviji, Novi Sad, 1975.
- Ing. N. Fijan: Prvi počeci organiziranog uzgoja ribe u Hrvatskoj — rukopis.
- J. Basioli: Slatkovodno ribarstvo SR Hrvatske. Statistički prikaz razvoja 1945—1965. Publikacija Poslovnog udruženja 1966. i u rukopisu od 1966—1975.